2006-07-07

کۆمەڵەی ژێکاف لە بۆکان

• ئەنوەر سوڵتانی

ئەندامێکی بنەماڵەی بەڕێزی نەمر مەلا ئەمجەدی عوسمانی لە پرس و جۆی ئەوەدا بوو ئایا بۆچی ناوی مەلا ئەمجەد لە ڕیزی ئەندامانی کۆمەڵەی ژێکاف دا نابرێت و لە وتاری باسکار و نووسەرانی بابەتی پێوەندیدار بەو ساڵانەدا چاوپۆشی لێدەکرێت؟!

ئەم پرسیارە گەرای پرسیارێکی هەراوتری لە مێشکمدا گووراند، کاتێ نەمر ماۆستا هەژار لە شێعری (بەرەو موکریان)دا دەڵێ:

«ئەمجەد و قازی، مەلا ڕیشی حەسار
کێ بەداخ و کوڵە بۆ ڕەنجی خەسار؟»

ئایا بە هەڵکەوت ناوی مەلا ئەمجەد و قازی کاکە حەمەی قزڵجی و مەلا عەبدوڵڵای حەسار پێکەوە دەهێنێت؟ ئایا ئەو سێ کەسە لە کامە خەباتدا ڕەنجیان کێشاوە و پاشان ڕەنجیان بە خەسار چووە؟

گومان نییە ئەو ڕەنجە بەباچووە، ساڵانی کۆماری کوردستان و چالاکیی ژێکاف دەگرێتەوە و لەو سێ کەسەش، قازی کاکە حەمە ـ قازی بۆکان، مەلا عەبدوڵای حەسار خەڵکی گوندی حەساری باشووری شار و دانیشتووی بۆکان و ، مەلا ئەمجەدی عوسمانیش خەڵکی قەڵای ڕەسووڵەسیتی سەرچۆمی مەجیدخان لە نێوان بۆکان و میاندواو بوون. مەلا ئەمجەد بە »کاک» دەناسرا کە دەکرێ ناوی نهێنیی کۆمەڵەی بووبێت. لەو سەردەمانەدا ماموستا هەژار لە بۆکان دەژیا و لە پێوەندی نزیکی ئەوکەسانەدا بوو.[1]

ئەو مەجلیسەی ڕاست لە ساڵانی چالاکیی ژێکاف و دامەزرانی کۆمار(1946)دا بە بەشداریی هەژار بەسترابێت دەبێ جگە بۆ باسی سیاسی و نەتەوایەتی چیدیکە بووبێت؟ پێوەندی هەژار و مامۆستا مەلا حەسەنی قەزڵجی لەگەڵ ژێکاف دا جێگەی گومان نییە، هەردووکیان پێکەوە چاپخانەی «هەڵاڵە»ی بۆکانیان بەڕێوەدەبرد. قازی کاکە حەمەش کە لەگەڵ ئەندامێکی بنەماڵەی قزڵجی واتە مەلا سدیقی قزڵجی دوابەدوای هەرەسی کۆمار هەڵاتن و لە باشووری کوردستان لە ژێر چاوەدێریی شێخ لەتیفی حەفیددا بوون[2] و، پاشان «ئەمان»یان وەرگرت و گەڕانەوە بۆکان.[3]

کەوابێ، گومانێکی کەم لەوەدا هەیە کە ئەو تاقمە هەموویان لە پێوەندی «کێشە»ی ئەو ساڵانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بوون، بەڵام:

1) ئایا «کێشە»کە، کێشەی کۆمەڵەی ژێکاف بووە یاخود کۆماری کوردستان؟

2) ئایا جگە لەو چەند کەسە، کێی تر لە خەڵکی بۆکان و دەوروبەری ئەندامی کۆمەڵە یاخود پێوەندیدار بەو کێشەیەوە بوون؟

سەرەتا، پرسیاری دووهەم: بۆکان شاری دوهەمی کۆمار بوو، لە دوو چاپخانەی کۆماری کوردستان یەکیان لە بۆکان دامەزرابوو و ئاڵای کوردستان بە ڕێ و ڕەسمی تەواو، جارێک لە سەر قەڵای بۆکان و جارێکیش لە گوندی یەکشەوە لە ڕۆژهەڵاتی بۆکان هەڵکرابوو؛ هەر دوو هۆزی فەیزوڵڵابەگی و دێبۆکری، بە شێوەیەک لە شێوەکان لە پێوەندی کۆماردابوون (گەرچی شێوازی ئەو تێکەڵاوییە وەک یەکتر نەبوو)؛ وەزیری ڕێگاوبانی کۆمار (حاجی سمایل ئاغای ئێلخانی زادە) و وەزیری ڕاوێژکاری پێشەوا قازی محەمەد (حاجی ڕەحمان ئاغای ئێلخانی زادە ـ پاشان «موهتەدی») خەڵکی بۆکان بوون؛ خوالێخۆشبوو حاجی بابە شێخ خەڵکی گوندی تورجان ئەودەم سەر بە بۆکان بوو؛[4] حاجی بابە شێخ پێوەندی نزیکی خزمایەتی لەگەڵ بنەماڵەی قازی کاکە حەمەی بۆکان و شێخانی زەمبیل دا هەبوو، بەم پێیە، نەمر «سەید کامیل ئیمامی (ئاوات)»یش کە شاعیرێکی دڵسۆز و خەمخۆری گەلی کورد بوو، دەبێ لە هەمان جوغزدا سەیر بکرێت.

کاتێ هەودای ئەم ڕووداو و پێوەندییانەم دەهۆندەوە بیرم لەوە دەکردەوە باشە لە بارودۆخی سیاسی ئەو ساڵانە، شل و شەوێقی دامودەزگای حکوومەتی ئێران و ئازادی و دیموکراسی ئەو بەشەی کوردستان لەو سەردەمە تایبەتەدا، بە گوێرەی «مەنتیق» دەبێ خەلکانێکی زیاتر لە بۆکان تێکەڵاوی چالاکییە سیاسی ـ نەتەوایەتییەکانی ئەو ساڵانە بووبێتن بۆنموونە، مامۆستا هەژار و خوالێخۆشبوو میرزا حەسەنی عەلیزادە (کوتاڵفرۆشی بۆکانی) پێکەوە بە نوێنەرایەتی خەڵکی بۆکان بەشداریی کۆبوونەوەی حیزبییان کردووە لە مهاباد. واتە دەبێ گەلێک سەربازی ونی دیکەش هەبن کە ناویان لە ئارادا نەماوە و ئەگەر هەوڵی ڕوونکردنەوەی کێشە و کەسەکان نەدەین ئیتر بۆ نەوەکانی دوای ئێمە گەلێک

ئەستەمتر دەبێت ڕووناکی بخەنەسەر ئەو گێژوگومی و تاریکییانەی مێژوو.
بیرم لە خوالێخۆشبوو حوسەین فاتیحی کردەوە کە ساڵانێکی درەنگتر دوای کودیتای 1953 وەک بەرپرسی حیزبی دیموکرات گیرا و خرایە زیندانەوە، یا محەمەدی شاقوڵی کە هەر لەوسەردەمانەدا کەوتە زیندانەوە. لەوانە زیاتر، بزووتنەوەی وەرزێرانی ناوچەی فەیزوڵڵابەگیی ساڵی 1953 و ڕاپەڕینی شکۆداری خەڵکی بۆکان بە ڕێبەرایەتی حاجی قاسم کەریمی (1953) نابێ بەبێ بنەمای پێشوو هاتبنە کایەوە و چالاکانی ئەو ساڵانە هەمووشیان نەبووبێتن، بەشێکیان لە ساڵانی کۆمار و کۆمەڵەشدا (7 ساڵ پێشتر) چالاکییان نواندبێت.
بەڵام ڕوونکردنەوەی ئەو بابەتانە و ناسین و ناساندنی ئەو خەڵکانە لە وزەی مندا نەبوو. دەبوایە دەراوێکی دیکە بدۆزمەوە و یارمەتی لە بیرەوەریی چالاکانی ئەو ڕۆژانە وەربگرم. بەڕێز مامۆستا قادر دەبباغی (مامە قالە)، یەک لە ئەندامانی کۆمەڵەی ژێکافە کە بەختەوەرانە لە ژیاندایە، بیری بە باشی کاردەکات و لە لەندەن دەژی.
سەعات 8.30ی ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممە 12-02-2006 تەلەفونم بۆ مامە قالە کرد و پرسیاری مەلا ئەمجەدم ئاراستە کرد. ئەوانەی خوارەوە وەڵام و بۆچوونی بەڕێز مامەقالەن:
«مەلا ئەمجەدی قەڵای ڕەسوولەسیت بە دڵنیایی ئەندامی کۆمەڵەی ژێکاف بوو و ناوی نهێنیشی «کاک» بوو. مەلا ئەمجەد شاعیرێکی باشیش بوو، دوای کۆچی دوایی مەرحوومی سەیفولقوزات پارچە شێعرێکی بەرزی بۆ گوت، هەروەها پارچە شێعرێکی باشی عەرەبی کردە کوردی و بڵاوی کردەوە. مەلا ئەمجەد مەسئوولی سەرچۆمی مەجیدخان بوو. من لە گەڵیدا هاوڕێ بووم و لەگەڵ کاک ساڵحی موقتەدیر دا دەچووومە ماڵی لە قەڵایە...»
من شێعرەکەی هەژارم بۆ مامەقالە خوێندەوە: «ئەمجەد و قازی، مەلا ریشی حەسار..،» مامەقالە دەستبەجێ گوتی: هەرسێک ئەوانە ئەندامی ژێکاف بوون، سەید کامیلی ئیمامیش (ئاوات) ئەندامی بێگومانی ژێکاف بوو و ناوی نهێنییەکەی «زرنگ» بوو، لەگەڵیدا لە زیندانیش بووم... هەروەها مەلا حەسەنی قزڵجی ئەندامێکی کارای کۆمەڵەی ژێکاف و ناوی نهێنی «ژیر» بوو. خاڵەمینی شاعیر ـ کە ئەویش خۆی ئەندامی ژێکاف بوو، لە شێعرێکدا دەڵێ: «... کاک و ژیر و زرنگ» واتە مەلا ئەمجەد و مەلا حەسەن و سەید کامیل هەرسێکیان.
پرسیاری بەڕێز محەمەدی نووری (عەتری گڵۆڵانی)م لێکرد، مامەقالە فەرمووی «ئەویش هەر ئەندامی ژێکاف بوو و «مەلا ساڵحی گوێگجەلی»یش ئەندام بوو. کۆمەڵە بە هۆی ئەندامەتی مەلاکانەوە دەیویست پروپاگەندەی دوژمنان و جاسووسەکانی ئێران پووچەڵ بکاتەوە کە دەیانگوت ڕێکخراوەیەکی کۆمۆنیستی یە.... زۆربەی ئەندامانی ژێکاف موسوڵمان و ئەهلی نوێژ و ڕۆژوو بوون...»
دوای تەلەفۆنی مامەقالە، بە (چێشتی مجێور)ی مامۆستا هەژاردا چوومەوە و لە شوێنێکی دی، باسی مەلا عەوڵای حەسارم دۆزییەوە:
«... ناوبەناو، کاک هەمزەی کۆنەشەریکم و مەلا عەوڵای حەساریش بوونە پەنابەر...»[5]
کەوابوو مەلا عەوڵای حەساریش هەڵاتوو و پەرەوازەی باشووری کوردستان بووە و بەم پێیە، مۆرێکی پەسندی دیکە لە ناسنامەی سیاسی ناوبراو دەدرێت بەوەی کە لە هەمان ئەو ساڵانەیدا کە هەژار و قازی و مەلا حەسەن بە پەنابەری چووبوونە باشووری کوردستان ئەویش لەگەڵیاندا بوو و کەوابوو، دور لە هەمان کێشەی ئەوان نەبووە.
بەو یەک دێڕە نووسینەی مامۆستا هەژار و ناوهێنانی «هەمزەی شەریکم» (هەمان لاپەڕە) بەری مەسەلەکە فراوانتر بووەوە و دەبوایە بزانم هەمزەی شەریکی مامۆستا کێیە؟ هەمزاغای حەمیدی کوڕی سلێماناغا لە ئاغاوەتی دێبۆکری هەر لە سەردەمی مێرمنداڵییەوە لە بۆکان ژیاوە و تێکەڵاوی کار و باری سیاسی بووە و گەلێک ڕەنجی لە پێناو کوردایەتی کێشاوە، دووجار پەرەوازەی باشووری کوردستان بووە و لە ئەنجامیشدا چوار پێنج ساڵێک پێش ئێستا کۆچی دوایی کرد. هەژار لە سێ شوێنی (چێشتی مجێور)دا باسی هەمزاغا دەکات[6] و خۆی لەوە دەبوێرێت کە بە هەمزاغا ناوی بەرێت. لە سەردەمی ژیانی هەژاردا شەریکە کاسبی بووە و لە تێکشکانی کۆمار و هاتنی هێزەکانی ئەهریمەن بۆ بۆکان، قاسم ئاغای ئێلخانی زادە (موهتەدی)، هەژار لە ماڵی میرزا عەبڵای بەهرامی لە بۆکان ڕادەگرێت و بە گوێرەی «چێشتی مجێور» خەیاڵی ئەوەی دەبێت بیکاتە قۆچی قوربان و بە فەرماندەی سوپای ئێرانی تەحویل بدات. هەمزاغا بەرپرسایەتی پاراستنی دەگرێتە ئەستۆ و دەیباتە ماڵی خۆی، لەوێ هەوڵی زۆری لەگەڵ دەدات هەڵێ و خۆی بە دەستەوە نەدات. بەڵام هەژاری بەجەرگ نایەوێ تەنگ و چەڵمە بۆ برادەرەکەی بخوڵقێنێ و هەڵنایەت.[7] هەمزاغایەکی ئەوتۆ ئایا نابێ ئەندامی ژێکاف بووبێت_ بەڵام کوا ناوی؟
ئێوارەی ڕۆژی یەکشەممە 19-02-2006 لە هۆڵی کینزنیگتن لە لەندەن و لە کاتی پشووی سمیناری بەڕێز دوکتۆر نوری تاڵەبانی دا، چوومە خزمەت مامە قالە و بۆ دڵنیا بوونی یەکجاری، پرسیارم سەبارەت بە هەمزاغای حەمیدی و مەلا عەبدوڵڵای حەسار لێکرد، بەڕێزان کاک سەباحی غالب و کاک خانی هەژاریش لە گەڵماندا وەستابوون، مامە قالە گوتی بە دڵنیایی ئەوانیش لەگەڵدا بوون. گوتم ئایا کەسی دیکەشت لە بیرە؟ گوتی ئەگەر ناوی هەموو خەڵکی بۆکانی ئەندامی ژێکاف ببەین دەبێتە قامووسێک! بۆنموونە باوکیشت لەگەڵدا بوو. ئەوەم پێ سەیر هات و پرسیم ئایا باوکی جەنابتان یا باوکی من؟ گوتیان باوکی تۆ ـ میرزا عەبدوڵڵا[8] و دەزانم کێ سوێندیشی دا، مامۆستا هەژار سوێندی دا، حەمە ساڵحی حاجی سوورەی ئامۆزای باوکیشت[9] هەر سوێندی خواردبوو، باوکی منیش(واتە باوکی مامەقالە) سوێنی خواردبوو.
من پێشتر بە هەواڵی چالاکییەکی وا بەربڵاوی کۆمەڵەی ژێکافم نەزانیبوو و لام وابوو ڕێکخراوەیەکی نهێنیی ئەوتۆ بووە کە ژمارەی ئەندامان گەیشتبێتە سەد یا دووسەد کەس، بەڵام لە قسەکانی مامەقالە وا دەردەکەوێت کە ئەگەر

ئەندامانی چالاکی ڕێکخراوەکە هەر ئەو ژمارانەش بوونێتن، بە باشی ڕەگی لە ناو کۆمەڵانی بەرینی خەڵکدا داکوتاوە و لایەنگرییەکی زۆری لێکراوە، بە ڕەسمی سەردەمیش سوێندخواردن لە جیاتی پڕکردنەوەی فۆڕمی ئەندامەتی بووە.
ڕۆژی یەکشەممە 26-02-2006 تەلەفۆنم بۆ دایکم ئامینەخانمی محەمەدیان کرد کە لە لە بۆکان دەژیت.[10] پرسیاری ئەندامەتی باوکم لە کۆمەڵەدا ئاراستەی خزمەتی کرد، لە وەڵامدا گوتی هیچ ئاگایەکم لەم مەسەلەیە نییە، باوکت زۆر کەم قسەبوو و شتی وای لای کەس نەدەدرکاند.
لە مەسەلەی ژمارەی زۆری ئەندامان یا سوێند خواردنی کۆمەڵە نەمدەتوانی دڵنیا بم و بیرم لەوە دەکردەوە وا هەیە مامە قالە مەسەلەی کۆمەڵەی ژێکاف و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانی لێ شێوابێت، واتە ئەوانەی سوێندیان خواردووە بۆ حیزبی دیموکراتیان خواردبێت نەک بۆ کۆمەڵە.
ڕۆژی سێ شەممە 07-03-2006، بە تەلەفۆن سەرلەنوێ زەحمەتم دایە بەر مامەقالە و پرسیارەکەم ئاراستە کرد، لە وەڵامدا گوتی نەخێر، سوێندەکان تەنیا بۆ کۆمەڵەی ژێکاف خوراون ــ کە ڕێکخراوەیەکی نهێنی بوو، دەنا حیزبی دیموکرات سوێندخواردنی تێدا نەبوو، لەبەر ئەوەی حزبێکی ئاشکرا بوو. مەسەلەی ئەندامەتی باوکیشم لێ پرسیەوە، گوتی بەڵێ وابوو، من باوکت و ئامینە خانمی خێزانیم دەناسی و لە ڕێگەی ماڵی «هۆشمەند»ەوە لە سەقز پێوەندیم هەبوو.[11]
لێرەدا، من نوسخەی ئەم وتارەم لە ڕێگەی برای بەڕێزم کاک هاشم کەریمی یەوە ناردە خزمەت مامەقالە بۆ ئەوەی هەرچەشنە ساغکردنەوە یا خود زیاد و کەم یان بۆچوونێکی هەبوو بیخاتە دەم وتارەکەی من، بۆ ئەم کارەش سپاسی زۆری دەکەم.

یادداشتی بەڕێز مامەقالەی دەبباغی:
«بەڕێز و خۆشەویستم کاک ئەنوەر سوڵتانی
لەوەیکە هەستێکی نیشتمانپەروەری و نەتەوایەتی سەرنجی ڕاکێشاوی، هۆیەکی دڵشادی یە و، هیوام وایە بەو مەبەستە پڕ بایەخە درێژە بدەی، لە وەڵامی پرسارەکان بە کورتی و بە کوردی عەرزت بکەم:
1. کۆمەڵەی ژێکاف، خزمەتە بەنرخ و هەرگیز لەبیرنەچووەکەی بە کوردایەتی لە هەلومەرجێ دامەزرا کە بۆ بەرەی ئێستای کورد «قەبوڵ کردن»ەکەی زەحمەتە و پێویستی بە شیکردنەوەیەکی تایبەتی هەیە. بەڵام بەش بەحاڵی خۆم ناتوانم خزمەتە بەنرخەکانی تایفەی ئێلخانی بەتایبەتی حاجی ڕەحمان ئاغا، قاسم ئاغا و کاک ئەبوبەکر لە ماڵی حاجی بایزئاغا و، حاجی سمایل ئاغا، حەمەدەمین ئاغا و جەعفەرئاغا لە ماڵی مەحمودئاغا هەرگیز لە بیر بکەم، کە بۆ پەرەپێدانی ئامانجی کۆمەڵە ڕەنجیان کێشاوە.
2. ئێمە (کۆمیتەی ناوەندی بۆکان) کۆمەڵانی خەڵکمان بەم شێوەیە دابەش کردبوو: 1) سوێندخۆران، 2) پڕباوەڕان و 3) بێ لایەنەکان. سوێندخۆران، جێگەی متمانە و ئامادەی گشت کارێ بوون (بە پێی توانا)؛ پڕ باوەڕان، زیاتر موریدانی بنەماڵەی پیرۆزی سەید تەها و شێخی شەهید (شێخ عەبدولقادری شەمزینی) بوون، کە بە غەوسی سانی سوێندیان پێ دەخورا؛ بێ لایەنەکانیش زیاتر کاسبکاری بازاڕ بوون بەڵام جێگەی مەترسی نەبوون. چونکە لەو سەردەمەدا جاسووس بە شۆڤار ناودەبرا و کارێکی بێزراو بوو. وەک عەرزم کردیت کەش و هەوای لەبار و زوڵم و زۆریی پەهلەوی بەرادەیەک لەبەرچاو بوو، کە هەر کوردێکی پاک بەڕاستی تامەزرۆی ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان بوو.
3. شێعرەکەی بەهەشتی مامۆستا هەژار، سەبارەت بە قازی کاکەحەمە و مەلا ئەمجەد و مەلا عەوڵا و ئەو چاخانە کە برێ شەوێ دادەنیشتن، ئەو مەجلیسە جگە لەو سێ کەسە بەهەشتییان میرزا موستەفا موقتەدیری و جاروبار میرزا عەبدولکەریم هەمزەیی و حوسەینە سووری خەیات و... چەند کەسێکی دیکە بوون و قاوەچییەکەش (حەمە حوسەینی خات سافیە) کە دەنگە خۆشە بێ وێنەکەی بەڕاستی بێ وێنە بوو. سەرەڕای ئەوانە لەو سەردەمەدا ڕۆژانە سەدان کەس سەردەشتیی و بانەیی و سەقزیی و پێنجوێنیی و سلێمانییەیی دەهاتنە بۆکان و شەوانە، دەوروبەری حەوزە گەورە جێژوان و سەیرانگایان بوو، دوای نیوەشەو کە قاوەخانە دادەخرا، دەنگخۆشانی وەک : عەلی کاک حوسەین و سەید عەفوور و... تا مەلابانگدان بە کووچە و کۆڵاندا دەگەڕان و گۆرانیان دەگوت. بەڵام ڕەنجی خەساری ئەوان ئەوەبوو کە پاش گەڕانەوەیان قازی و قزڵجی و مەلا ڕیش تەواو خۆپارێز و مات و دوورەپەرێز بوون و مەلا ئەمجەد لە داخ و حەسرەتی ڕووخانی کۆماری ئازیز و پێشەوای زانا و خۆشەویست و بەهەشتی ئاغای سەیف(حەسەنی سەیفولقوزات) کە وەک مورشیدی بوو لە ژین بێزار و بێ هیوا و، بێ هۆمێدانە دەژیا.
ئەوە شینەکەی (مەلا ئەمجەد بۆ) ئاغای سەیف و وەرگێڕاوی چوارینە عەرەبییەکەیم بۆ نووسی (کە پێشتر بە تەلەفۆن باسم کردبوو) و پێشکەشی دەکەم..
پرسیارەکانت بۆ من زۆرن و برینەکانم دەکولێننەوە، بۆیە بەو کورتە وەڵامە قنیاتم کرد و ئەگەر تەمەن مەودا بدا و هەلم بۆ هەڵکەوێ، دیسان هەڵەسوون دێننمەوە».[12]

هەر بژیت بە شادی، عەبدولقادری دەبباغی 1-2-85(22-04-2006)

وەک لە یادداشتەکەی بەڕێز مامەقالە دەردەکەوێت، جەنابی هەموو ئەو 7 لاپەڕە نووسراوەی منی بینیوە و

خوێندوویەتەوە و ئەو بابەتانەی وا لە زمان ئەوەوە نووسیومن کەوتوونەتە بەرچاوی. جا ئەگەر هەموو یا بەشێکی قسەکانی نەداوەتە دواوە و بەرپەرچی نەداوەتەوە دەتوانین بگەینە ئەو ئامانجەی کە من بۆچوونەکانی ئەوم بە بێ هەڵە ڕاگواستووە و هەموویان جێگەی پەسندی ئەون.
بەم پێیە کۆتایی بە وتارەکە دەهێنم و زۆر سوپاسی جەنابی مامەقالە، کاک هاشمی کەریمی و هەروەها کاک «س. چ. هێرش» سەرنووسەری گۆڤار و سایتی گزینگ دەکەم کە وتارێکی گەلێک بە ڕێ و جێی لەمەڕ (ناوی ڕاستەقینەی نووسەر و ئەندامانی کۆمەڵەی ژ.ک) لە سایتەکەیدا بڵاوکردەوە، وتاری کاک هێرش لە بابەتی ئەندامانی ژ. ک لە گۆڤاری «نیشتمان» دا نووسرابوو.

مامەقالە هاوڕێ لەگەڵ یادداشتەکانیدا، پارچەیەک شێعری کوردی نەمر مەلا ئەمجەی عوسمانی، وێڕای چوارینەیەکی عەرەبی و وەرگێڕاوی کوردی هەمان چوارینە لەلایەن مەلا ئەمجەدەوە بۆ ناردبووم، گەرچی نازانم چوارینە عەرەبییەکە هی چ شاعیرێکە، بەڵام وەرگێڕاوە کوردییەکەی مەلا ئەمجەد لەوپەڕی ڕازاوەییدایە و من لێرەدا هەرسێ پارچە شێعرەکە دەهێنمەوە:

یەکەم: شینی ئاغای سەیف

وەرن هاوارە کوردان! شینی (...؟) گەورە قەوماوە
چرای وەک حەزرەتی سەیفولقوزات هەر لێمە کوژاوە
کە زاتێکی وەک ئاغای سەیف وەفاتی کرد، بە مەعلوومی
بناغەی دین و زانین نەقسی هێنا، پاکی ڕووخاوە
نەمانی پیاوی گەورە پشت شکێنی میللەت و دینە
لە دنیادا کە مەعلوومە (کە) هەر پیاوێ بە سەد پیاوە
بە فەوتی پیاوی وا ناقیس دەکا حەق ئەم کورەی خاکە
بۆ خۆی فەرموویە (ناتی الارض تنقسها) لە هەرلاوە
بە نووسین وەسفی چاکەی ئەو تەواو نابێ بە تۆ «ئەمجەد»!
ئەگەر سەد دەفتەری گەورە بنووسی و بەیت و ئینشاوە
وجوودی ئەو کەسانەی لێی بەجێ ماون سەلامەت بێ
بەڵێ دنیا بەقای بۆ کەس نەبووە و نابێ لەمەو دواوە
هەزار رەحمەت لە جێگە و مەرقەدی ئەو بێ هەتا مەحشەر
بۆ ئەو ئەولادە چاکانە و بۆ تەرتیباتێ ڕۆی ناوە
بەڵێ، بابی وەها ئەڵبەت، دەبێ ئەولادی وای لێ بێ
لە جێگەی پیاوی چاک، چاکتر لەوانە کوا بە جێ ماوە؟
غروبی حەوتی بەهمەن[13] ڕۆحی پاکی ڕۆیی بۆ جەننەت
غروبی ڕۆژ هەمیشە بۆ بەشەر تاریکی هێناوە
بە خوینی چاوی کوردان نوقتەداربوو حەرفی تاریخی
لە پاش ئەو عەیشی کوردان بو بەغەم، ئازاری بۆ ماوە

1323-11-7(1945-1-27)[14]

دووهەم: چوارینەی عەرەبی
ذکرتک و الرماح نواهل
منی و بیض الهند تقطرمن دمی
وددت تقبیل السیوف لانها
لمست کبارق ثغر المتبسم[15]

سێیەم: وەرگێڕاوی کوردی چوارینەکە
کە نووکی ڕم لە مەیدانا لە سینەم چەسپ و جێگیربوو
کە قەترەی خوێنی من دەتکا لە شمشیر، یادی تۆم بیر بوو
وەکو بەرقی ددانی پێکەنینت شوعلەیەک لێی دام
تەواو پێم خۆشبوو ماچی کەم، کە ڕوانیم بەرقی شمشیر بوو

تەواو

پەراوێزەکان:

1) شەوانە لە بۆکان لە بن دیواری قاوەخانەیەک بەرانبەر بە حەوز، دەگەڵ «قازی کاکە حەمە» و «حەسەنی قزڵجی» و «مەلا ئەمجەدی قەڵایە» و «مەلا عەوڵای حەساری» تا نیوە شەو مەجلیسمان دەگرت، کە زۆر یادگارێکی خۆشە و لە بیر ناکرێ...» (هەژار، چێشتی مجێور، ل 84)

2) «هە رلە سیتەک، قازی کاکە حەمەی بۆکانیشمان هاتە لا، لە ئێران ڕای کردبوو. تەواو پێی حەساینەوە. زۆر زانا و قسەخۆش، تا خواش حەزکا ترسەنۆک. بەگشتی، بەرەماڵەی قزڵجی هەر سەریان لە هێلکە جوڵایەوە عالمن، هەموویان زیرەکی بێ هاوتان...» (هەمان.، ل107)

3) من خۆم ئەو ڕۆژەم لە بیرە کە »مامە قازی» و خوالێخۆشبوو مەلا سدیقی قزڵجی (گڕوێ) گەڕانەوە بۆکان. ئێمە منداڵ بووین و لەگەڵ کوڕانی خاڵمدا لە حەوش و بەردەرگای ماڵی قازی کایەمان دەکرد. ئەو ڕۆژە وەک ڕۆژی جەژن وابوو.

4) گوند و دێهستانی تورجان لە ساڵی 1963 (1342) لە بۆکان جیا کرایەوە و کەوتە سەر سەقز من ئەودەم مامۆستای گوندی «باغڵووجە» بووم و منیش لە بۆکانەوە کەوتمە بەشی سەقز لە ئوستانی کوردستان.

5) چێشتی مجێور، هەژار، ل 103.

6) هەمان، ل 41، 85، 103.

7) هەمان، ل 85.

8) باوکم ناوی میرزا عەبدوڵڵای حاجی ئەحمەدی خەیات بوو لە بەهاری ساڵی 1346 (1967)دا لە تەمەنی 53 ساڵی کۆچی دوایی کرد و لە نزیک گومبەزی سەردار لە بۆکان بە خاک سپێرا. وابزانم عەجەمی دەسەڵاتدار هەموو شوێنی گۆڕستانەکەیان کردە پارک و گڵکۆی مردووەکانیان لە ناو برد. بەوەیدا کە لە ڕۆژی گیرانی حاجی محەمەدی شاقوڵی لە ساڵی 1333 گەلێک لە خۆی دەترسا و لە دوای ڕاپەڕینی شکۆداری ساڵی 1332ش لە لایەن نۆکەر و گزیری ئاغاکانی بۆکانەوە هەڕەشەی گیرانی لێکرابوو، بۆچوونەکەی مامە قالە بە ڕاست دەگەڕێت.

9) مەرحوومی حاجی محەمەد ساڵحی محەمەدی کوڕی حەبیبوڵڵای ناسراو بە حاجی سوورە، گەورە پیاوی تایفەی ئێمە و مرۆڤێکی تێگەیشتووی بە مشوور بوو.

10) بەداخەوە دایکم سەعات 8ی ئێوارەی ڕۆژی سێ شەممە 15-03-2006 و ئێوارەی ساڵڕۆژی هەڵەبجە لە ماڵی خۆی لە بۆکان کۆچی دوایی کرد و من جارێکی دیکەش هەتیو مامەوە، یادی بەخێر بێت.

11) هۆشمەندەکانی سەقز خوشکەزای دایکمن.

12) لە یادداشتەکەی بەرێز مامەقالەدا ناوی چەند کەسێک هاتووە کە پێم باشە زانیارییەکیان لە سەر بنووسم:

ـ میرزا مستەفای موقتەدیر، باوکی کاک عەزیزی موقتەدیری بوو کە لە بۆکان مامۆستای قوتابخانە بوو. درەنگتر ماڵی چوو بۆ تاران. میرزا ساڵەش برای میرزا مستەفا بووە.

ـ میرزا عەبدولکەریمی خات شەوکەوت (هەمزەیی) بازرگانێکی دەوڵەمەندی بۆکان بوو. مامۆستا هەژار لە لاپەڕەی 40 و41 ی (چێشتی مجێور) دا باسی ئەوە دەکات کە میرزا عەبدولکەریم پارەی بە قەرز داوەتێ و ئەویش قازانج بە نیوەیی کاسپی پێوە کردووە.

ـ حوسەینە سووری خەیات، کوڕی کوێخا کوێرەی کوێخای سەردارەکانی بۆکان بوو، کوڕێکی نابینا بەڵام قسەخۆشی هەیە بە ناوی مەلا رەحمان. ماڵی حوسەینە سوور لە تەنیشت ماڵی «کامەلایی» و «حاجی بابەخانی کەریمی» بوو، خەیاتی دەکرد و وابزانم لە ڕاپەڕینی ساڵی 1332(1953) دا لەگەڵ ڕاپەڕیوەکانی شار بوو.

ـ حەمە حوسەینی خات سافیە (رەوشەن فیکر) قاوەچی بوو، قاوەخانەکەی ڕووبەڕووی حەوزی گەورە و خوڕێنک بوو لەو ساڵانەدا. کا حەمە حوسەین دەنگخۆش و گۆرانیبێژیش بوو و دەگوترا کە حەسەن زیرەک هەندێ گۆرانی لەو فێر بووە، لە دەوروبەری ساڵی 1352(1973) دا لە بۆکان کۆچی دوایی کرد. کاک حەسەنی کوڕی برینپێچ بوو لە دەوروبەری نەغەدە و پیرانشار.

ـ بەداخەوە لەمەڕ «عەلی کا حوسەین» و «سەید غەفوور» هیچ نازانم. لە کۆتاییدا ئەوە بڵێم کە لە ناو دەستنووسی برای مەلا ئەمجەدی عوسمانی دا، دوو پارچە شێعری درێژی مەرحوومی مەلا ئەمجەدم دۆزیوەتەوە و بە تەمام لەگەڵ وتارێکدا بڵاویان بکەمەوە. هەر دوو شێعرەکە سیاسین و یەکیان ئەوەیە کە نەمر کەریمی حیسامی لە بیرەوەرییەکانی(ل154ی بەرگی یەکەم) دا باسی لێوە دەکات. هەمان کەشکۆڵ پارچەشێعرێکی قازی کاکە حەمەی قزڵجیشی تێدایە کە بۆ مەرگی سەیفولقوزاتی گوتووە و ئەویش بڵاودەکەمەوە.

13) مانگی بەهمەنی ئێرانی بەرانبەرە لەگەڵ مانگی ڕێبەندانی کوردی.

14) بەم پێیە، دەبێ نەمر سەیفولقوزات 5 ڕۆژ دوای ڕێبەندان کۆچی دوایی کردبێت و سەردەمی سەروەریی کوردی بە ڕێبەرایەتی پێشەوا قازی محەمەدی برازای خۆی نەبینیبێت.

15) ناوی شاعیری شێعرە عەرەبییەکە نەزاندرا.

سەرچاوەکان:

ـ هەژار، چێشتی مجێور، ئامادەکردنی خانی شەرەفکەندی، چاپی یەکەم، پاریس 1997.
ـ کەریمی حسامی، لە بیرەوەریەکانم، بەرگی یەکەم، لە منداڵیەوە تا ساڵی 1957، وەشانێن ژینا نوێ، سوید 1986.
ـ س. چ. هێرش، ناساندنی نێوی ڕاسەقینەی نووسەر و ئەندامانی کۆمەڵەی ژ.ک لە گۆڤاری نیشتمان دا، دیسامبری 2005.
ـ دەستنووسی کەشکۆڵی مەلا بابەوەیسی عوسمانی کە لە لای کاک حەسەنی قازی پارێزراوە و بەسپاسەوە ئێستا لە بەردەستی مندایە.

ئەم بابەتە، یەکەم جار لە ماڵپەڕی 'گزینگ 'دا بڵاو بۆتەوە

www.gzing.org

بە سپاسی زۆرەوە بۆ بەڕێز کاک هێرش - سەرنووسەری ماڵپەڕەکە